

Ruslands sorte oktober

Den russiske præsident Boris Jelsins angreb på det russiske parlament i 1993 var ikke en demokratisk revolution, men en blodig stadfæstelse af en enevældig præsident. Den historie fortæller ny bog af Aksel Carlsen.

AF EIGIL NIELSEN

Man kan tale om Ruslands »røde« oktober, da kommunisterne kom til magten i 1917 og indledte opbygningen af et socialistisk samfund, det som vi kom til at kende som Sovjetunionen.

Analogt hermed taler Aksel V. Carlsen om et »sort« oktober, da Jeltsin med magt udryddede resterne af Sovjetunionen i 1993. Han gør det i bogen *Ruslands sorte oktober – Jeltsin kup og lokale borgerkrig*.

Det er en bog på godt 600 sider. Den skildrer et forløb fra 1985 til 2012 med hovedvægten

lagt på den tid, hvor den tidligere kommunist, Boris Jeltsin, tiltager sig stadig mere magt.

Han anvender den til at udrydde de sidste spor af det system, som Sovjetunionen stod for, for at lade det afløse af et nyliberalt system med ganske andre værdier. Og med ham som enevældig hersker.

Bogens forfatter, Aksel Vladimir Carlsen, er født i en dansk-ukrainsk familie i København.

Han boede 1956 til 1991 i Sovjetunionen. Han har ph.d. i historie i Moskva 1979 og i statskundskab i Århus i 1999.

Hans solide faglige baggrund præger i høj grad bogens mange sider, der er fyldt med kendsgerninger og litteraturhenvisninger. Man må få det indtryk, at der har ligget et umådeligt forskningsarbejde bag det foreliggende produkt.

Trods den faglige tyngde er det lykkedes Aksel Carlsen at fremstille stoffet, så det er let læst, ja, undertiden ligefrem bliver spændende!

Da det alligevel kan være svært at få hold på den mængde af data, der dynges op foran én, har forfatteren på en »tidslinje« bag i bogen anført de vigtigste punkter, så man som læser kan få bedre overblik.

Ydermere er der et afsnit: »Forkortelser og nøglebegreber« og »Hovedpersoner«, litteraturliste og index.

Aksel Carlsen lægger ikke skjul på, at hans ideal er den socialistiske tankegang, hvor tre kriterier er vigtige: samfundseje som dominerende form, demokrati og lighed.

Men i de løbende skildringer er det de foreliggende kendsgerninger, der er absolut dominerende, og deltagernes forskellige opfattelser skildres loyalt.

En socialisme, der var kørt træt

Sovjetunionen har gennem sin lange eksistens bevist, at et socialistisk samfund kan fungere og give sine borgere gode materielle vilkår.

Men den kommandoøkonomi, som var den rigtige til at begynde med, svarede ikke til de nye samfundsfordringer.

Sidst i 1970'erne måtte man konstatere faldende økonomisk effekt. Der kom varemangel. Befolkningens tiltro til systemet var vigende.

I 1986 påbegyndte Gorbatsjev som leder af Sovjetunionen en »perestrojka«-politik, der af ham selv betegnedes som »en revolution inden for socialismen«. Der skulle være mere åbenhed – glasnost. Der måtte gøres op med bureaukratiseringen inden for parti, stat og foreninger. Planøkonomien måtte opgives.

Der var manglende klarhed med hensyn til, hvad forandringerne skulle føre til, og det førte til forvirring blandt partimedlemmerne, og der manglede en oplyst og engageret arbejderklasse til at tage mod udfordringen.

Uklarheden og den manglende opbakning blev udnyttet af Boris Jeltsin.

Boris Jeltsin

Som en modsætning til den »tørre« sovjetiske embedsmand fremtræder Jeltsin som en »mand af folket« med de småfejl, der hører med.

Han forstår at tale til følelserne – om det er korrekt, hvad han siger, er ikke så væsentligt. Han forstår at løbe en risiko og ofte befinder han sig på en knivsæg. Går den, så går den!

Og det gør den forbløffende ofte! For over for sig har han mere usikre mennesker.

Han bliver til at begynde med uhyre populær i befolkningen, og det udnytter han som en styrke over for modstanderne. (Da hans popularitet på et senere tidspunkt nærmer sig nulpunktet, får han et amerikansk reklamebureau til igen at gøre ham populær!)

Og modstanderne – hvem er de? Det er dem, der ikke ønsker at give slip på den sociale sikkerhed, som sovjetsystemet trods alt bød på. Og det er dem, der mener, at de valgte parlamentsmedlemmer stadig skal værne om Folkekongressen som højeste myndighed.

Da Jeltsin bliver valgt til præsident, mener han, at det er ham, der skal være den største myndighed. Og den myndighed skal udnyttes til at gøre Rusland til et nyliberalt samfund, nærmest som USA.

Som to væsentlige støtter har han Jegor Gajdar og Anatolij Tjubajs, der begge har læst vestlige økonomiske bøger, der hylder det helt frie marked (Milton Friedman). Vejen hertil kan om nødvendigt gå gennem en økonomisk og politisk chokkur som i Pinochets Chile.

Kamp mellem præsident og parlament

Da parlamentet og lovgivningen er en hindring herfor må begge bekæmpes.

Som hjælpere har Jeltsin det meste af pressen og TV, og også førende intellektuelle bakker ham op. Parlamentet skal nedgøres, og Jeltsin og hans tilhængere fremstiller parlamentsmedlemmerne som fanatiske tilhængere af den gamle sovjetmagt, som banditter og kriminelle.

Sandheden er, at parlamentet udgør en meget broget forsamling af alle politiske afskygninger, og de kommunister, der er i forsamlingen, er stort set kompromissøgende personer.

Jeltsin udsteder et dekret, nr. 1400, der giver ham den bestemmende betydning i landet, altså også i forhold til parlamentet.

Det er en ulovlig handling, hvilket parlamentet også påpeger, og det truer med en rigsretssag. Det fastholder, at det ifølge loven stadig er det, der er den højeste myndighed, og det udnævner som ny præsident Aleksandr Rutskoj

Vi følger gennem bogen, hvorledes parlamentet stædigt holder stand over for Jeltsins frontale angreb, og de elendige økonomiske forhold for den almindelige borger som en følge af den allerede påbegyndte privatisering giver dem yderligere grund til modstand.

Flere i parlamentet taler for en kapitalisme, der er inspireret af økonomen Keynes, og hvor staten har en dirigerende og dæmpende rolle. Parlamentet går ikke ind for en tilbagevenden til sovjetsystemet.

Nedkæmpelsen af Det Hvide Hus

Parlamentet havde til huse i en bygning, der var kendt under navnet Det Hvide Hus.

Jeltsin beordrede tilgangen af vand, elektricitet og varme afbrudt og omringede bygningen med militær.

Vi kan gennem bogen følge den spændte atmosfære i bygningen og de diskussioner, der foregik. Parlamentet indtog en meget kompromissøgende holdning og anmodede til sidst kirkens overhoved, Aleksej II om at være mægler mellem dem og Jeltsin.

Forhandlingerne bølgede frem og tilbage. Parlamentet ville til at begynde med ikke acceptere kravet om, at parlamentet skulle aflevere alle våben. Kun ophævelsen af Jeltsins ulovlige dekret ville kunne føre til resultat for forhandlingerne, hævdede man fra parlamentets side.

Da der til forhandlerne kom meddelelse om kampe ude i byen, blev forhandlingerne afbrudt.

Demonstranter brød gennem pigtrådsafspærringerne ved Det Hvide Hus med et par erobrede politivogne forrest. Belejrerne var af ukendte grunde forsvundet. Belejringen var brudt. Men hvad nu?

Begge parter havde udtalt sig imod blodsudgydelser, og i militærkredse havde man gang på gang bekræftet, at hæren ikke ville skyde på landsmænd.

En bred skare demonstranter søgte at få adgang til TV-stationen Ostankino for at få deres synspunkt ud til befolkningen. Det førte til omfattende militær aktivitet, hvorunder mange blev dræbt.

Der begyndte at svirre rygter, så såvel Jeltsin og hans folk som parlamentet modtog falske oplysninger.

Forfatningsdomstolen samledes og opfordrede Jeltsin til, at han frivilligt trak sig tilbage. Man opfordrede til dannelsen af en national samlingsregering, som den ortodokse kirke også støttede.

Fra flere kilder kom der underretning om et planlagt angreb på parlamentet, men i parlamentet håbede man til det sidste, Jeltsin ikke ville anvende magt.

Bombardementet

Disse forhåbninger blev gjort til skamme. Jeltsin havde sin endelige plan for angrebet på parlamentet klar.

Tidligt om morgenen den 4. oktober startede beskydningen. Der blev fra pansrede mandskabsvogne skudt mod ubevæbnede forsvarere i teltene foran Det Hvide Hus.

»Folk flygtede væk i panik, løbende, kravlende. Sårede blev hjulpet væk...«

Kl. 9 talte Jeltsin til nationen. Han siger bl.a., at det, der sker, er et nøje tilrettelagt væbnet oprør, som er arrangeret af kommunistiske revanche-folk, fascistiske ledere og en række tidligere sovjetrepræsentanter.

Han forsikrer om, at det væbnede fascistisk-kommunistiske oprør i Moskva vil blive slået ned inden for kort tid.

Kl. 10 begynder panservognene at skyde mod bygningens øverste etager.

Kl. 10.25 trængte OMON-soldaterne ind i bygningen og nåede 3. sal.

Rutskoj beder om direkte kontakt med Jeltsin for at indlede forhandlinger, men får som svar, at præsidenten »ikke ønsker nogen forhandling, kun total kapitulation«.

Ifølge nogle kilder forsøgte over 1.000 unge tilhængere af parlamentet lidt i kl. 12 at nå frem til Det Hvide Hus fra Sadovoje-ringgaden. Der blev skudt mod dem med automatvben. Flere blev ramt og blev liggende.

Der blev gjort et sidste forsøg på mægling, idet repræsentanter for delstaternes råd formulerede en udtalelse med krav til præsident og regering om straks at standse bombardementet og nulstille situationen.

To repræsentanter fik adgang til Det Hvide Hus og fik samtale med Rutskoj og Hasbulatov.

De var enige med forhandlerne om at aflevere alle våben og komme ud på den betingelse, at den berusede pøbel, der stod dernede, blev fjernet fra indgangen, og at man garanterede alles personlige sikkerhed.

En militærgruppe – Alfa – sendte en person ind i parlamentet med et tilbud om at følge alle ud, men uden våben.

Hasbulatov holdt en følelsesladet tale til dem, der ligesom han havde søgt at forsvare parlamentet. »Vi har gjort, hvad vi kunne, for at forsvare Rusland«.

Rutskoj og Hasbulatov blev kørt til Lefortovo-fængslet. Mange af dem, der havde været i parlamentsbygningen blev overfaldet, nogle dræbt af pøblen eller politiet.

Adskillige blev ført til det olympiske Lenin-stadion, til idrætshallen. Her blev de anbragt med soldater og politi med hunde omkring dem. Nogle sagde bittert til hinanden, at det jo var som hos diktator Pinochet.

Nogle fik senere lov at gå.

Det partiløse parlamentsmedlem Vjatjlav Kotelnikov kom ud af parlamentet som en af de sidste sammen med 1.500 personer:

»Lige uden for indgangen standsede vi, da der blev åbnet ild mod os fra automatvåben af svær kaliber. Ca. 12 af os blev ramt.«

Derefter flygtede de, så godt de kunne. I en af gårdene lå der lig overalt.

I en rapport, som Memorial senere udarbejdede, stod der: »Det var ikke alle tilbageholdte, der blev udsat for overgreb og vold.«

I alt tilbageholdt Moskvas politik 1.500 personer i løbet af natten til 5. oktober. De blev bragt til forhør på flere af byens politistationer. Her blev de slået med knytnæver, knipler og geværkolber eller sparket.

Memorialrapporten nævner, at politiet i dagene med undtagelsestilstand fra og med den 4.

oktober tilbageholdt mindst 35.000 personer, og at statsanklageren i samme periode løslod 3.500 personer.

Dræbte

Den officielle navneliste, der blev fremlagt af Ruslands statsadvokat, indeholdt navne på 147 dræbte.

Senere blev dette tal ændret noget.

Imidlertid kan Memorials rapport nævne, at der i tidsrummet 5. til 8. oktober ankom »en mængde uidentificerede lig« til to af Moskvas krematorier, hvor de blev brændt uden for officiel arbejdstid, om natten.

Ifølge Memorial må antallet af dræbte være på mindst 500 personer.

Nogle lig blev natten til 5. oktober bragt ud af Det Hvide Hus og ned til floden, hvor de blev smidt ombord på pramme og sejlet bort. Mange personer fra selve Det Hvide Hus og fra gaderne deromkring blev bragt hen på Krasnaja Presnja stadion og henrettet 200 meter bag parlamentet.

Ifølge Nezavisimaja Gazeta blev mindst 600 fanger samlet på dette stadion. Pårørende, der ledte efter savnede, fandt dagen efter tre rækker med lig, nogle med skudhuller i panden, som efter et sidste kontrolskud.

Ingushetiens præsident, Ruslan Aushev, der havde været ind i bygningen for at forhandle om at nulstille situationen, fortalte, at inden han forlod bygningen 4. oktober, havde han talt 127 lig, der blev båret ud.

I dagene efter fremkom den ene beretning efter den anden om omfattende henrettelser.

Jeltsin fik gennemført sin antikommunistiske revolution!

Fortolkninger

Der er i denne anmeldelse brugt temmelig megen omtale af begivenhederne omkring »Moskvas sorte oktober«, idet den danske offentlighed har brug for at få et informationshul udfyldt.

Der var næsten ingen grænser for hyldesten til Jeltsins kamp for demokratiet. Der er brug for informationer, der kan ændre dette billede.

Men bogen indeholder meget mere end det, der her er beskrevet. Aksel Carlsen bestræber sig på at analysere, hvad der egentlig skjulte sig bag de konkrete begivenheder.

Hvilke interesser gjorde sig gældende? Hvilken rolle spillede IMF og Verdensbanken? Hvilken rolle spillede den autoritetstro og afmagt, som var en arv helt tilbage til zartiden?

Forfatteren gennemfører en grundig, akademisk diskussion, der kun kan gøre ham ære.

Han går videre til Putin-styret som en videreførelse af Jeltsins politik med et magtfuldt topbureaukrati og uden parlamentarisk kontrol. Han beskriver den betydning, den økonomiske krise i 1994 havde for den jævne befolkning. Og Tjetenien-krigene.

Til sidst får vi en vurdering af venstrekræfterne i Rusland, som gør sig gældende efter bedste evne.

Læs den!

Først og fremmest de, der må have behov for at få nogle af deres tidligere positive opfattelser af Jeltsin revideret, bør læse denne bog.

Men også alle med politisk eller historisk interesse for udviklingen i Rusland vil have stor nytte af den.

Eigil Nielsen er pensioneret psykolog.

Aksel V. Carlsen: Ruslands sorte oktober. Forlaget Solidaritet, 2015. 616 sider. Kroner 160.

Redaktion: Kontradoxia

Emneord: Rusland | boganmeldelse | jelsin | historie |

Tak fordi du bruger Modkraft.

Vi håber du har læst noget interessant eller oplysende.

Du kan støtte Modkraft via MobilePay: **36 39 73 31**